

MARTIN LUTHER

(1483-1546)

Martin Luther; Roma Katolik Kilisesine meydan okumasıyla Protestan Reform hareketini başlatmış olan kişi, 1483'de Almanya'da, Eisleben kasabasında doğdu. İyi bir üniversite tahsili gördü ve babasının önerisiyle bir süre hukuk eğitimi aldı. Ancak hukuk tahsilini tamamlamak yerine bir Augustine keşişi olmayı seçti. 1512'de Wittenburg Üniversitesi'nden "İlahiyat doktoru" ünvanını aldı ve kısa bir süre sonra da bu üniversitenin öğretim görevlisi kadrosuna katıldı. .

Luther'in Kilise'den şikayetçi olmasına yol açan konular yavaş yavaş ortaya çıktı. 1510'da Roma'ya bir seyahat yapmış ve Roma'daki ruhban sınıfının paragöz ve "bu dünyacı" tutumu karşısında şaşırıp kalmıştı. Fakat Kiliseye karşı çıkışım ateşleyen konu endüljans satışı oldu. Endüljans, işlenen günahların cezasının bağışlandığını gösteren ve Kilise tarafından verilen bir af belgesiydi. Günahkar kişinin arafta (çile hücresi) geçirmesi gereken sürenin kısaltılmasını da kapsayabiliyordu. 31 Ekim 1517'de Luther, Wittenberg'deki kilisenin kapışma ünlü "Doksan Beş Tez"ini astı. Bu belgede, genelde Kilisenin paragöz tutumunu, özelde de endüljansın Kilise tarafından satılmasını şiddetle eleştiriyordu. Luther, "Doksan Beş Tez"nin bir kopyasını Mainz başpiskoposuna gönderdi. Ayrıca, belgenin basılı kopyaları bölgenin büyük bir bölümünde dağıtıldı.

Luther'in Kiliseyi protestosunun kapsamı hızla genişledi ve kısa bir süre sonra Papa'nın ve genel Kilise konsillerinin yetkilerini reddetmeye ve kendisi için sadece İncil'in ve sağduyunun rehberliğinin geçerli olduğu konusunda ısrar etmeye başladı. Hiç de şaşırtıcı olmadığı gibi, Kilise bu görüşleri hoşgörüyü karşılamadı. Luther, Kilise görevlilerinin önünde ifade vermeye çağırıldı, çeşitli oturumlar ile sözlerini geri alması için yapılan ihtarlardan sonra, Worms konseyi tarafından ayrılıkçı ve yasaklı ilan edildi (1521), yazıları yasaklandı.

Bu olayların normal sonucu, Luther'in kazığa bağlanıp yakılması olurdu. Ancak, görüşleri Alman halkı ve Alman prenslerinin önemli bir kısmı arasında yaygın bir destek bulmuştu. Yaklaşık bir yıl saklanması gerekse de Almanya'da verilen destek, O'nu ciddi bir ceza almaktan kurtaracak kadar güçlüydü.

Luther üretken bir yazardı ve yazdıklarının çoğunun da etkili olduğu görülmüştür. Yaptığı en önemli işlerden biri İncil'i Almanca'ya tercüme etmek olmuştur. Tabiidir ki bu, okur yazar olan her insanın Kutsal Kitap üzerinde kendi başına, Kilise ve papazlarına güvenmek zorunda kalmadan çalışabilmesini sağladı. (Yeri gelmişken belirtelim; Luther'in İncil çevirisinde kullandığı muhteşem yazı dili Alman dil ve edebiyatı üzerinde çok büyük bir etki yapmıştır.)

Luther'in teolojisi kısa bir yazıda elbette tam anlamıyla anlatılamaz. Belli başlı fikirlerinden biri, Aziz Pavlus'un yazılarından yola çıkarak ulaştığı sadece inançla günahlardan arınılacağı doktriniydi. Luther'e göre, insan doğası gereği günahla o denli lekelenmişti ki, onu ebedi lanetten sadece iyi işler Kurtarmazdı. Kurtuluş yalnızca inançla ve Tanrı'nın inayetiyle mümkündü. Böyleyken, Kilisenin endüljans satması uygunsuz ve yararsız bir davranıştı. Aslında Kilise'nin Hristiyan kişi ve Tanrı arasında bulunması gereken bir aracı olduğunu öne süren geleneksel görüş de bir yanılgıydı. Luther'in doktrinlerinin kabulü durumunda, Katolik kilisesinin bütün varoluş nedeni (raison d'etre), bir vuruşta devriliyordu.

Kilisenin gerçek rolünü sorgulamanın yanı sıra, Luther çeşitli Kilise inançlarının ve uygulamalarının da aleyhinde bulundu, örneğin çile hücrelerini reddetti, ruhban sınıfının karşı cinsten uzak durması gerekliliğini de reddetti; 1525 yılında bir rahibeyle evlendi ve bu beraberlikten altı çocukları oldu. Luther 1546 yılında, ziyaret için bulunduğu doğum yerinde, Eisleben kasabasında öldü.

Martin Luther, elbette ilk Protestan düşünür değildi. Kendisinin den bir yüzyıl önce Bohemya'da Jan Hus ve on dördüncü yüzyıl başlarında da İngiliz alim John Wycliffe vardı. Aslında on ikinci yüzyılda yaşamış Fransız Peter Waldo da pekala ilk Protestanlarından sayılabilir. Ancak bu ilk hareketlerin etkisi genellikle ortaya çıktıkları yerlerde görülmüştü. 1517'ye gelindiğinde ise Kiliseyle ilgili huzursuzluk o kadar yaygındı ki, Luther'in sözleri Avrupa'nın büyük bir bölümüne hızla yayılan bir protesto zincirini derhal ateşledi. Dolayısıyla, Luther haklı olarak Reformun başlamasında en büyük paya sahip kişi olarak tanımlanmaktadır.

Reformun en belirgin sonucu elbette çeşitli Protestan mezheplerinin oluşumuydu. Protestanlık, Hristiyanlığın sadece bir kolu ve hiç de kalabalık sayılamayacak bir kolu olmakla birlikte, yine de Budizm'den hatta diğer dinlerin birçoğundan fazla sayıda müride sahiptir.

Reformun bir ikinci önemli sonucu, ardından gelen ve yaygınlaşan din savaşlarıydı. Bu savaşlardan bazıları, örneğin Almanya'da 1618'den 1648'e kadar süren Otuz yıl savaşları, inanılamayacak kadar kanlıydı. Savaşlar bir yana bırakılsa bile, Katolik ve Protestanlar arasındaki siyasi çelişkiler, sonraki bir- iki yüzyıl boyunca, Avrupa'nın siyasi hayatında önemli roller oynayacaktı.

Reform, Batı Avrupa'nın entelektüel gelişimi üzerinde de ilk bakışta fark edilmeyen ancak çok önemli bir rol oynadı. 1517'den önce, sadece bir tek kilise, Roma Katolik Kilisesi vardı ve muhalifleri "hizipçi" olarak damgalanıyordu. Böyle bir ortam, bağımsız düşüncenin ortaya çıkmasına kesinlikle elverişli değildi. Reformdan sonra çeşitli ülkelerde dinsel düşüncelerin

özgürlüğü ilkesi kabul edildiğinden, başka konularda da fikir yürütülmesi daha güvenli hale geldi.

Belki başka bir noktayı da kaydetmekte yarar vardır. Bu listedeki kişiler arasında Büyük Britanyalı olanların sayısı diğer ülkelere göre fazladır. Almanlar sayı olarak ikinci sırada yer almaktadır.

Aslında listenin tümü, Kuzey Avrupa ve Amerika'daki Protestan ülkelere gelen kişilerin belirgin bir şekilde egemenliği altındadır. Ancak dikkat edilirse bu kişilerin yalnızca ikisi (Gutenberg ve Charlemagne) 1517'den önce yaşamıştır. Bu tarihten önce listedeki kişilerin çoğu, dünyanın diğer yerlerinde yaşayanlar arasından seçilmiştir ve bugün Protestan olan ülkelerin halkları insanlık tarihine ve kültürüne o tarihlerde nispeten daha az katkıda bulunmuştur. Bu da açıkça, son 450 yılda bu bölgelerde bu kadar fazla sayıda seçkin kişinin ortaya çıkmış olduğu gerçeğinde, Protestanlık ya da Reformun bir şekilde payı olabileceğini düşündürmektedir. Belki de bu yerlerde entelektüel özgürlüğün daha fazla olması önemli bir etkidir.

Luther kusursuz da sayılmazdı. Kendisi dini otoriteye baş kaldırmış olmasına rağmen, dinle ilgili konularda O'nunla aynı fikri paylaşmayanlara karşı son derece hoşgörüsüz olabiliyordu. Din savaşlarının Almanya'da, diyelim ki İngiltere'dekilere göre, çok daha vahşi ve kanlı geçmesinin kısmen Luther'in hoşgörüsüz tutumunun örnek alınmasından kaynaklanmış olması mümkündür. Ayrıca, Luther acımasız bir Yahudi aleyhtarıydı ve Yahudiler hakkında yazdıklarında dikkati çeken had safhadaki hırçnılık, yirminci yüzyıl Almanya'sında Hitler dönemine giden yolun taşlarının döşenmesine yardım etmiş olabilir.

Luther, yasal bir sivil otoriteye itaat etmenin önemini sıkça vurgulamıştır. Bu yönelişin belli başlı nedeni muhtemelen, Kilisenin sivil hükümetin işlerine karışmasına Luther'in karşı olmasıydı. (Akılda tutulmalıdır ki, Reform yalnızca teolojik bir anlaşmazlık değildi. Bir ölçüde, Roma'nın nüfuzuna Alman milliyetçiliğinin isyanıydı ve Luther'in Alman prenslerinin bu kadar desteğini alması kısmen bu nedenleydi.) Luther'in niyeti ne olmuş olursa olsun, bazı ifadeleri birçok Protestan Almanı siyasi meselelerde "mutlakçılığa" yönlendirmişe benzer. Luther'in yazıları bu şekilde de Hitler döneminin yolunu açmaya hizmet etmiş olabilir.

Martin Luther'in bu listede neden daha üst sıralarda yer almadığı sorulabilir. Öncelikle, Luther Avrupalı ve Amerikalılar için önemli görünmekle birlikte, çok azı Hristiyan olan Asya ve Avrupa sakinleri için çok daha az önem taşımaktadır. Çinliler, Japonlar ve Hintlilere gelince; Katolik ve Proteston arasındaki fark onlara pek bir anlam ifade etmemektedir. (Benzer şekilde Avrupalıların birçoğu da İslam'ın Şii ve Sünni mezhepleri arasındaki farkla pek ilgilenmezler.) İkinci olarak, Luther nispeten yakın tarihe ait bir kişiliktir ve Muhammed, Buda ve Musa'ya

göre tarihin çok daha kısa bir süresi üzerinde etkili olmuştur. Dahası, geçmiş birkaç yüzyılda dinsel inanç Batı'da gerilemiştir ve önümüzdeki bin yıl içinde, dinin insani meseleler üzerindeki etkisi muhtemelen geçtiğimiz bin yılda olduğundan daha az olacaktır. Dinsel inanıştaki gerileme devam ederse, Luther'in geleceğin tarihçilerine bugünün tarihçilerine görüldüğünden daha az önemli görünmesi olasıdır.

Son olarak, on altı ve on yedinci yüzyılların dinsel çekişmelerinin uzun vadede ajmı dönemdeki bilimsel gelişmelerini etkilediği kadar inşam etkilemediği de hatırlanmalıdır. Bu, Luther'in Reform sürecinde tek başına oynadığı rolün çağdaşı Copernicus'un bilim devriminde oynadığından daha büyük olmasına rağmen, Copernicus'tan alt sırada yer almasının ana nedenidir.

Kaynak: Michael H. Hart, Dünya Tarihine Yön Veren En Etkin 100, Neden Kitap Yayıncılık, İstanbul, 2008. s.126-130.